

Antonio Gramsci

Amerikanism och Fordism

Industrialismens historia har alltid varit en ständig kamp (som idag antar en än mer markerad och kraftfull form) mot människans »djuriska« sida. Det har varit ett oavbrutet, ofta smärtsamt och blodigt underkuvande av de naturliga (det vill säga djuriska och primitiva) instinkterna till förmån för nya, mer komplexa och rigida normer och beteendemönster, noggrannhet och precision som kan skapa en grund för de allt mer komplexa kollektiva livsformer som är den nödvändiga konsekvensen av industriell utveckling. Denna kamp påtvingas utifrån, och resultaten är hittills – trots att de har ett stort omedelbart praktiskt värde – i stor utsträckning bara mekaniska: de nya vanorna har inte

ännu blivit en »andra natur«. Men har inte varje nytt levnadssätt, under den period som den tvingades kämpa mot det gamla, alltid varit frukterna av en mekanisk repression? Även de instinkter vi idag måste övervinna för att de är för »djuriska« är faktiskt ett avsevärt framsteg gentemot tidigare, ännu mer primitiva instinkter. Vem skulle kunna säga vad det har »kostat« i människoliv och brutalt kuvande av instinkter för att gå från nomadliv till bofast jordbruk? Denna process innehöll de första formerna av lantlig livegenskap och handel med livegna etc. Fram till idag har alla förändringar i livsform och levnadssätt skett genom brutalt tvång, det vill säga genom en viss social grupps dominans

över alla samhällets produktivkrafter. Urvalet eller »uppföstran« av de som är anpassade till den nya civilisationsformen, och till de nya produktions- och arbetsformerna, har skett med hjälp av en ofattbar brutalitet som har förpassat de svaga och icke-konforma till trasproletariatets tomma tillvaro, eller eliminerat dem helt.

När nya civilisationer framträtt, eller under deras utveckling, har det alltid inträffat kriser. Men vilka har varit involverade i dessa kriser? Inte så mycket de arbetande massorna som de mellersta klasserna, och även delar av den härskande klassen, vilka har genomgått den process av tvång som det varit nödvändig att utsätta hela samhället för. »Fritänkeriets« kriser har varit många, och det har funnits en under varje historisk epok.

När tvångets tryck utövas över hela samhällskomplexet (och detta har i synnerhet varit fallet efter slaveriets fall och kristendomens uppkomst) utvecklas puritanska ideologier som ger en yttre form av övertalning och samtycke åt det i samhället inkapslade våldet. Men när väl resultaten har uppnåtts, om blott till en viss grad, så splittras detta tryck. Historiskt har denna splittring antagit många former, vilket är att vänta, då trycket alltid har tagit sig originella och personliga uttryck – det har varit identifierat med en religiös rörelse, det har skapat en egen apparat som har inkarnerat dess specifika skikt eller kaster, det har personifierats av en Cromwell eller en Ludvig XV. Det är vid denna punkt

som fritänkeriets kris inträffar. Den franska kris som följde på Ludvig XV:s död kan inte jämföras med den amerikanska kris som följde Roosevelts framträdande på den historiska scenen, inte heller har spritförbudet, med åtföljande gangstervälde etc någon parallell i förutvarande epoker. Men kriserna påverkar inte de arbetande massorna annat än på ett ytligt sätt, eller indirekt, genom att dess kvinnor kastas i moraliskt fördärv. Dessa massor har antingen tagit till sig de nya vanor och seder som de nya systemen av livsföring och arbete kräver, eller så fortsätter de att utsättas för det tvingande trycket via medlen för livsuppehållet. Motståndet mot spritförbudet var inte önskat av arbetarna, och den korrupktion som kom med spritsmuggling och gangstervälde var vida spridd bland de övre klasserna.

Under efterkrigstiden har den moraliska krisen antagit enastående proportioner, men det har skett som en reaktion på en form av tvång som inte tillkommit för att anpassa beteenden till arbetets krav, utan för de – om än tillfälliga – krav som krigslivet och tillvaron i skyttegravarna skapade. Detta innebar särskilt ett undertryckande av de sexuella instinkterna – även de mest normala – bland stora grupper av unga människor, och krisen som bröt ut när det normala livet återvände blev än mer våldsamt genom att så många män hade försvunnit och att det skapats en permanent obalans i den numerära fördelningen mellan de båda könen. De institutioner som var kopplade till sexuall-

vet skakades i grunden och nya former av upplysta utopier utvecklades runt den sexuella frågan. Krisen var och förblev ännu mer våldsamt av det faktum att den påverkade alla befolkningsskikt och kom i konflikt med de krav som ställdes av de nya arbetsmetoder som under tiden hade börjat att tränga sig på. (Taylorism och rationalisering i allmänhet.) Dessa nya metoder kräver en rigorös disciplinering av de sexuella instikterna (på nervsystemets nivå) och därmed ett stärkande av »familjen« i bredare bemärkelse (snarare än en specifik variant av ett familjesystem) och av de sexuella relationernas reglering och stabilitet.

Produktionens och arbetets rationalisering

I Amerika är arbetsrationalisering och spritförbud otvivelaktigt sammankopplade. De undersökningar som industriedare har genomfört av arbetarnas privatliv och de inspektionsenheter som en del firmor upprättat för att kontrollera arbetarnas »moral« är krav från de nya arbetsmetoderna. Människor som skrat-

tar åt dessa initiativ (misslyckanden som de blev) och endast ser dem som en hycklande manifestering av »puritanism« förnekar sig själva möjligheten att förstå hur viktigt och relevant detta amerikanska fenomen är. Det är ju *samtidigt* den största kollektiva ansträngningen till dags dato för att skapa, med en hastighet utan motstycke och en medvetenhet utan motsvarighet i historien, en ny sorts arbetare och en ny sorts människa. Uttrycket »medvetenhet om syfte« kan verka skrattretande för den som kommer ihåg Taylors tal om den »tränade gorillan«¹. Faktum är att Taylor med brutal cynism ger uttryck åt det amerikanska samhällets syfte – att utveckla arbetarens automatiska och mekaniska attityder i sin allra renaste form, för att lossa de gamla band mellan psyke och kroppsarbete som fanns i det kvalificerade yrkesarbetet, och som kräver ett visst aktivt tillskott av intelligens, fantasi och initiativ från arbetaren, vilket reducerar produktivt handlande till det blott mekaniska och fysiska. Men dessa aspekter är vare sig originella eller nya: de utgör endast den senaste fa-

1. Denna fras, vars avslöjande »taktlöshet« omedelbart drog till sig kommentatorernas uppmärksamhet, förekommer på s 40 i Frederick Taylors *The Principles of Scientific Management* (1911) (svensk övers: *Rationell arbetsdelning. Taylorsystemet*, 1913), där författaren skriver: »Detta arbete [tackjärnshantering] är till sin natur så grovt och elementärt att författaren är säker på att det skulle vara möjligt att träna en intelligent gorilla till att bli en mer effektiv tackjärnbärare än någon man skulle kunna bli.« Frederick Taylor (1856–1915) var en amerikansk ingenjör och en pionjär inom scientific management [scientific management översätts inte här i enlighet med Nils Kjellströms översättning av Harry Bravermans *Arbete och monopolkapital: arbetets degradering i det tjugonde århundradet* (1985). Kjellström översätter dock detta till »vetenskaplig företagsledning« i en parentes. Övers anm.]

sen i en lång utveckling som inleddes med industrialismen själv. Denna fas är intensivare än förutvarande faser och tar sig brutalare uttryck, men den kommer i sin tur att trängas undan i och med skapandet av ett nytt slags sammankoppling mellan psyke och kroppsarbete, som är både annorlunda än och *överlägsen* sina föregångare. Ett påskyndat urval kommer otvivelaktigt att äga rum; en del av den gamla arbetarklassen kommer utan misskund att elimineras från arbetets värld, och kanske från världen *tout court*².

Det är från denna utgångspunkt som man bör studera »puritanska« initiativ av amerikanska industrimän som Ford. Klart är att de inte värnar »humaniteten« eller »andligheten« hos arbetaren, som snarare omedelbart krossas. Denna »humanitet och andlighet« kan inte förstås annat än i relief mot produktions och arbetets värld och mot det produktiva »skapandet«. De förkroppsligas främst i hantverkaren, i »demiurgen«³, där arbetarens personlighet till fullo reflekterades i de objekt som skapades och där kopplingen mellan konst och arbete ännu var mycket stark. Men det är just denna »humanism« som den nya industrialismen bekämpar. »Puritanska« initiativ har helt enkelt som syfte att, utanför arbetsplatsen, bevara en viss psykisk-kroppslig jämvikt som förhindrar en psykisk kollaps hos den av de

nya produktionsmetoderna fullständigt utmattade arbetaren. Detta tillstånd av jämvikt kan enbart vara något helt externt och mekaniskt, men kan internaliseras om det föreslås av arbetaren själv och inte påförs utifrån, om det föreslås av en ny samhällsorganisation, med ändamålsenliga och nyskapande metoder. Amerikanska industrialister är angelägna att upprätthålla arbetarens psykiska och neuro-muskulära effektivitet. Det ligger i deras intresse att ha stabil, kunzig arbetskraft, ett permanent och välanpassat komplex, eftersom det mänskliga komplexet (den kollektive arbetaren) i ett företag även är en maskin som inte alltför ofta – utan betydliga förluster – kan plockas isär och bytas ut mot enskilda nya delar.

Inslaget av så kallade höga löner beror även på denna nödvändighet. Det är detta instrument som används för att välja och stabilt upprätthålla en skicklig arbetskraft som passar produktions- och arbetssystemet. Men höga löner är ett tveeggat svärd. Det är nödvändigt att arbetaren spenderar sina extra pengar »rationellt« för att upprätthålla, förnya och – om möjligt – öka sin muskulära och nervmässiga effektivitet, inte urgröpa eller förstöra den. Därför blir kampen mot alkohol, det mest nedbrytande hotet mot arbetskraften, en funktion hos staten. Det är möjligt att andra »puritanska« kamper på samma sätt blir

2. Ung. helt och hållet. Övers. anm.

3.»Demiurgen«: från grekiskan, betyder hantverkare, men med den i Platons filosofi utökade betydelsen »världens skapare«.

funktioner hos staten om industrialis-
ternas initiativ visar sig otillräckliga, el-
ler om en alltför djupt liggande och allt-
för vitt spridd moralkris bryter ut bland
de arbetande massorna, vilket kan bli
resultatet av en lång och bred arbetslös-
hetskris.

Den sexuella frågan hänger som sagt
samman med den om alkohol. Över-
grepp och avvikande sexuella beteenden
är, näst alkoholism, de nervmässiga
energiernas farligaste fiende, och det
observeras ofta att »besatt« arbete leder
till alkoholmässigt och sexuellt fördärv.
Fords försök att, med hjälp av en skara
inspektörer, gripa in i sina anställdas liv
för att kontrollera hur de spenderat sina
löner och levt sina liv är en indikation på
sådana tendenser. Även om om dessa
tendenser fortfarande bara är »privata«
eller endast latent, kan de – vid en viss
punkt – bli statlig ideologi, lyftas in i en
traditionell puritanism och framställas
som en renässans för pionjärmentalitet
och det »sanna« Amerika. (etc) Den
mest anmärkningsvärda aspekten av det
amerikanska fenomenet, i relation till
dessa manifesteringar, är den klyfta som
har skapats och troligen håller på att vid-
gas, mellan arbetarnas och de andra be-
folkningsskiktens moral och livsföring.

Spritförbudet har redan givit ett ex-
empel på denna klyfta. Vem drack alko-
holen som smugglarna förde in i USA?
Alkohol blev snabbt en lyxartikel och

inte ens de högsta lönerna räckte för att
möjliggöra konsumtion för de breda
skikten av de arbetande massorna. Den
som lönearbetar, med fast arbetstid, har
inte någon tid att spendera på sysslor
som drickande, sport eller att gåcka la-
gen. Samma observation kan göras om
sexualiteten. Kurtis kräver allt för
mycket fritid. Den nya sortens arbetare
kommer att vara en kopia – om blott i
en annan form – av byarnas bönder. De
sexuella relationernas relativa stabilitet
hos bönderna är nära knuten till lands-
bygdens arbetsorganisation. Den bonde
som efter en lång och slitsam arbetsdag
återvänder hem om aftonen vill ha det
som Horatius kallade *venerem facilem
parabilemque*⁴. Ett annat leverne vore
honom fjärran. Han älskar sin kvinna,
troget och utan tvivel, och hon är befri-
ad från tillgjordhet och låtsas inte bli
förförd eller våldförd för att behärskas.
På så sätt kan den sexuella funktionen
tyckas ha blivit mekaniserad, men i själ-
va verket har vi att göra med framväx-
ten av en ny sorts sexuell pakt, av sam-
ma väsen som det bländande och rosas-
kimrande romantiska svärmeri som
småborgerskapet och de bohemiska
dagdrivarna ägnar sig åt. Det förefaller
klart att den nya industrialismen vill ha
monogami: den vill inte att mannen i sin
roll som arbetare skall förlösa sina
känslomässiga energier på en oordnad
och stimulerande jakt efter tillfällig sex-

4. »Bekvämt och lättillgänglig kärlek« ur Horatius, *Satirae*, I, 11, 119, »...namque parabilem amo venerem facilemque«.

uell tillfredsställelse. Den anställde som går till jobbet efter en natt full av »utsvävningar« duger illa för sitt arbete. Exalterade passioner går inte att förena med de synkroniserade och produktiva rörelser som utgör kärnan i den mest perfekta automatisering. Detta komplex av indirekt och direkt tvång och förtryck som utövas mot massorna kommer otvivelaktigen att ge resultat, och det uppstår en ny form av sexuell relation, vars främsta kännetecken uppenbarligen blir bevarad monogami och relativ stabilitet.

Taylor och Amerikanism

Eugenio Giovannetti skriver i en artikel om Frederick Taylor, införd i *Pegasos* i maj 1929:

»Den litterära energin, abstrakt och uppförd på generaliseringens retorik, är inte längre kapabel att förstå den tekniska energin, som är alltmer exakt och individuell, en högst speciell väv av ensartad vilja och specia-

liserad undervisning. Energilitteraturen⁵ befinner sig fortfarande på den Befriade Prometheus stadium⁶ – en allt för lättvindig bild. Den tekniska civilisationens hjälte är inte en man utan bojor: han är en tystnadens man, som kan bära sina järnbojor upp till himlarna. Han är ingen okunnig idiot som fördriver sin tid: han är en studiernas man i mest klassisk bemärkelse, då *studium* betydde »*punta viva*«⁷. Medan den tekniska eller mekanistiska civilisationen, vilket man nu föredrar, i tystnad utvecklar sin nya hårdnackade hjälte, lyckas den litterära energikulten enbart skapa en oduglig fantasifigur, en andfädd däre som sträcker sig efter molnen.«

Man kan notera att det inte har gjorts några försök för att på amerikanismen tillämpa Gentiles⁸ lilla formulering om »filosofi som inte uttrycks verbalt, men som får sin bekräftelse genom handlingen«. Detta faktum är upplysande

5. Med »energilitteraturen« avses troligen litteratur anknuten till den futuristiska rörelsen, som först uppstod i Italien 1909. Denna rörelse inom modernismen verkade för ett totalt brott med traditionen. Futurismen dyrkade rörelsen, maskinen och industrin, den instinktiva handlingen (framför den intellektuella kontemplationen) och massan (framför individen). Övers anm.

6. Det som åsyftas är Percy Bysshe Shelleys lyriska drama *Den befriade Prometheus*, om den ur den grekiska mytologin hämtade kämpan som stal himlens eld för att hjälpa mänskligheten. Övers anm.

7. »*punta viva*« Uttrycket är oklart. Vad som troligen avses är koncentration och entusiasm, vilken är den ursprungliga etymologiska betydelsen av *studium*. Eng övers. anm.

8. Giovanni Gentile var hegelianskt influerad filosof och politiker verksam i Italien. Hade ett dominerande inflytande på italienskt kulturliv under 1900-talets första hälft. Blev 1923 medlem av fascistpartiet och dess främste publicist. Övers. anm.

och betydelsefullt, för om formuleringen har något värde överhuvudtaget, är det just i amerikanismen som den får sitt rättfärdigande. Å andra sidan så brukar det i varje diskussion om amerikanism hävdas att den är »mekanistisk«, rå, grov – »ren handling« med andra ord – och den ställs mot tradition etc. Men varför har inte denna tradition anammats som grunden för en filosofi, eller som den verbalt formulerade filosofin för de rörelser för vilka omvänt »filosofin får sin bekräftelse genom handlingen«? Denna motsägelse kan förklara mycket: exempelvis skillnaden mellan å ena sidan det verkliga handlandet, som avsevärt förändrar både människan och den yttre verkligheten (med andra ord, den verkliga kulturen) vilket är fallet med amerikanismen, och å andra sidan den gladiatorliknande fåfänga som är ett självutnämnt handlande som dock endast förändrar ordet, inte tingen, den yttre gesten och inte människans inre. Den förra av dem skapar en framtid väl anpassad för sina syften, och som den föredrar att hålla tyst om. Den senare skapar endast en överlägsen modell, formad utifrån retoriska påståenden, som kommer att upplösas i intet det ögonblick då de band bryts, som vid en ytlig betraktelse ger intryck av rörelse och liv.

Taylorismen och arbetarens mekanisering

Taylorismen sägs skapa en klyfta mellan det manuella arbetet och dess »människliga innehåll. I detta ämne kan en del

nyttiga observationer göras utifrån historien, specifikt de yrken som har klas-sats som de mest intellektuella, det vill säga de som har att göra med reproduktion av texter för publicering eller andra former av spridning och överföring: de skrivare som fanns före boktryckarkonstens uppfinnande, handsättare, maskinsättare, stenografer och maskinskriverskor. Om man tänker på det framstår det klart att anpassningen till en mekanisering är mycket svårare i dessa yrken än i andra. Varför? Därför att det är svårt nå den högsta yrkesskickligheten när detta av arbetaren kräver att han skall »glömma« eller inte tänka på det intellektuella innehållet i den text som han reproducerar: detta för att, om han är en skrivare, kunna fästa all sin uppmärksamhet på enskilda bokstävers kalligrafiska kvaliteter; eller kunna bryta ner fraser till »abstrakta« ord och därefter ord till tecken, och snabbt välja ut blytyperna ur kasterna; eller bryta ut inte bara enstaka ord utan hela grupper av ord, ur diskussionens sammanhang, och mekaniskt gruppera dem till stenografiska noter; eller att snabbt skriva maskin, etc. Arbetarens intellektuella intresse av texten kan mätas utifrån de misstag han gör. Det är med andra ord olycksfall i arbetet. Omvänt sammanfaller hans skicklighet med avsaknad av intellektuellt intresse, det vill säga i vilken utsträckning han har blivit »mekaniserad«. Den medeltida kopist som intresserade sig för en text ändrade på stavning, språklig form och syntax; han utelämnade hela passager

som han på grund av sin knappa kulturella erfarenhet inte kunde förstå; den tankegång som uppstod i hans sinne fick honom att inflika ord och observationer; om hans språk eller dialekt skilde sig från textens införde han nyanser från sitt eget språkbruk: han var en dålig skrivare eftersom han i själva verket »gjorde om« texten. Skrivarkonstens saktfärdighet under medeltiden förklarar många av dessa svagheter: det fanns för mycket tid för reflektion, och därför var en »mekanisering« svårare att genomföra. Sättaren måste vara snabbare; han måste låta händer och ögon vara i ständig rörelse, och detta gör mekaniseringen av honom enklare. Men om man verkligen tänker efter, framstår den ansträngning som dessa arbetare behöver göra för att frikoppla en texts ofta fascinerande intellektuella innehåll (och ju mer fascinerande den är desto mindre arbete görs, och desto sämre görs det) från dess grafiska utformning som kanske den största ansträngning som kan göras inom något yrke. Hursomhelst görs det, men det innebär inte människans andliga död för det. Vad som verkligen händer när väl anpassningsprocessen är genomförd är att arbetarens hjärna – långt ifrån att mumifieras – når ett tillstånd av fullständig frihet. Det enda som till fullo mekaniseras är den kroppsliga rörelsen; yrkeskunnandet »bäddas in« i muskler och

nervcentra och lämnar hjärnan fri och obesvärad för andra sysslor. Man kan gå utan att tänka på alla rörelser som man behöver göra för att förflytta sig, i perfekt samordning rör sig alla kroppens delar på de sätt som är nödvändiga för att gå. Samma sak sker, nu och framöver, med yrkesmannens grundläggande rörelser i industrin. Man går automatiskt, och tänker samtidigt på vad man själv väljer att tänka på.

Amerikanska industrialister har förstått denna inneboende dialektik i de nya industriella metoderna alltför väl. De har förstått att »tränad gorilla« bara är en fras, att arbetaren »olyckligtvis« förblir en människa, och att han under sitt arbete till och med tänker mer, eller åtminstone har större möjligheter att tänka, när han väl har kommit över anpassningens svårigheter utan att duka under. Och arbetaren inte bara tänker. Det faktum att hans arbete inte är omedelbart tillfredsställande och upptäckten av att någon försöker att reducera honom till en tränad gorilla, kan leda honom in på tankebanor som är långt ifrån välanpassade. Att industrialisterna är bekymrade över sådant framgår klart av en hel rad förmanande åtgärder och »undervisande« initiativ som tydligt visas upp i Fords böcker och i Philips arbete.⁹

Översättning: Magnus Wennerbag.

Översättningen granskad av Gunnar Sandin.

9. Henry Ford (med Samuel Crowther), *My life and work*, Garden City and London (1922) (svensk övers: *Mitt liv och mitt arbete*, 1922) och *Today and Tomorrow*, Garden City (svensk övers: *I dag och i morgon*, 1926). André Philip, *Le Problème ouvrier*, cit.